

Verslag Congres RefSVO

Moeten we het anders doen?

Donderdag 20 april 2023, Hardinxveld-Giessendam

Inhoud

- 4 **Moeten we het anders doen?**
- 8 **'Misschien moeten we weer leren dat niet alles om jou draait'**
Hanneke Schaap-Jonker
- 12 **'Wees je ervan bewust dat je een rolmodel bent'**
Ismail Aghzanay
- 14 **Werksessies**
Enkele observaties van de werksessies in 2 rondes
- 16 **'Goed onderwijs draait om de relatie die je aangaat met ieder kind'**
Bert Wienen
- 19 **Terugblik**
Johan Flier

Fotografie en vormgeving: Hans van der Woerd

Tekst verslag: Richard Stuivenberg, Uitgeverij HENS

Verslag congres RefSVO

Moeten we het anders doen?

Donderdag 20 april 2023, Hardinxveld-Giessendam

Copernicuslaan 30
6716 BM Ede
www.refsvo.nl

Moeten we het anders doen?

Over omgaan met toenemende gedragsproblematiek

De druk op gespecialiseerde voorzieningen binnen het onderwijs neemt toe. Vooral gedragsproblemen bij leerlingen zorgen voor steeds meer verwijzingen naar het specialistisch onderwijs. Ook de reformatorische scholen krijgen daar meer en meer mee te maken. Om een ondersteuningscoördinator te citeren: “De straatcultuur dringt nu ook bij ons de scholen binnen.” Aanleiding voor RefSVO om eens bij elkaar te komen voor een congres over de vraag: ‘Moeten we het anders doen?’ Het bleek een schot in de roos: al snel waren er 230 aanmeldingen. “Ik was nog nooit zo blij met afmeldingen”, zei organisator Johan Flier, directeur-bestuurder van RefSVO, aan het begin van de dag in De Parel in Hardinxveld-Giessendam.

Wat was jij?

“Wat was jij?” stelde Johan als openingsvraag en concludeerde daarmee direct, dat wat je ziet, niet altijd is wat je denkt dat het is. Zoals dat ook vaak is bij gedrag van jongeren. We hebben het hier namelijk niet over de vraag wat je was, maar over wat je wast, met een ‘t’ dus. Waarmee de overgang was gemaakt naar Johannes 13 waarin het verhaal wordt verteld van de voetwassing. Wie is de belangrijkste onder de leerlingen?, wilden Jezus’ discipelen weten. Als antwoord waste Jezus hun voeten, van allemaal, niemand uitgezonderd. Dat moesten we maar eens als een oproep beschouwen om hetzelfde te doen: maak geen onderscheid, wees nederig, en help ieder kind zo goed als je kunt. En, was geen oren maar voeten.

Onderzoek

In de voorbereiding op het congres heeft RefSVO een onderzoek uitgevoerd onder alle aangesloten scholen. De hoofdlijnen daaruit werden op de dag van het congres gepubliceerd in het Reformatisch Dagblad, maar de congresdeelnemers kregen de primeur.

Hooflijnen onderzoek

- Ruim 400 personen namen de moeite de vragenlijst in te vullen.
- De gemiddelde toename van deelname aan het vso de afgelopen jaren is 58%.
- Als belangrijkste redenen voor toename van gedragsproblematiek noemen de deelnemers gezinsproblematiek, sociale media en de prestatiedruk, waarbij opvalt dat dit factoren zijn waar scholen maar weinig invloed op hebben.
- De heftigheid van de problematiek neemt ook toe; denk daarbij aan fysiek en verbaal geweld, en complexe hulpvragen.
- Dat de beschikbaarheid van gespecialiseerde voorzieningen het makkelijker maakt om problemen af te schuiven (aanbod creëert vraag), daar is de overgrote meerderheid van de deelnemers het niet mee eens.
- Wel vinden de meesten dat docenten nog kunnen groeien in de omgang met (probleem)gedrag.
- Interessant is ook het cijfer dat medewerkers binnen reguliere scholen zichzelf geven voor het kunnen omgaan met (probleem)gedrag: een 6,9. Aan collega’s geven ze gemiddeld een 6,4. Binnen het specialistisch onderwijs liggen de waarderingscijfers wat hoger: een 7,4 voor zichzelf, een 6,7 voor de ander.
- Als oplossingen worden genoemd: meer expertise; betere samenwerking; rust, ruimte & structuur; kleinere klassen.

‘Als belangrijkste redenen voor toename van gedragsproblematiek noemen de deelnemers gezinsproblematiek, sociale media en de prestatiedruk, waarbij opvalt dat dit factoren zijn waar scholen maar weinig invloed op hebben.’

Hanneke Schaap-Jonker

‘Misschien moeten we weer leren dat niet alles om jou draait’

Hanneke Schaap-Jonker, o.a. hoogleraar klinische psychologie aan de VU Amsterdam en auteur van het boek [Psychische problemen in de familie](#), hield een lezing over het thema ‘Maakbaarheid & mentale gezondheid’. Ze hield ons een spiegel voor: als we onze kinderen al heel jong naar de opvang brengen, ze heel even zien voordat ze naar bed gaan, en ze verder aan hun lot overlaten op de sociale media op hun smartphones, vinden we het dan raar dat er een toename is van gedragsproblemen? Tegelijk hebben we ons ‘normatieve kader versmald’, wat betekent dat we sneller overgaan op diagnoses als ADHD, en neemt de prestatiedruk, ook vanuit de overheid, steeds maar toe: als het niet lukt, ligt het aan jezelf, is de boodschap.

Mentale problemen zijn interactieproblemen, betoogt Hanneke. ‘Lastig’ gedrag heeft een oorzaak en die ligt meestal in de relatie met ouders, docenten en/of vrienden. Veel factoren zijn daarop van invloed, zoals de neoliberale tijdgeest die ons dwingt in een *rat race* naar perfectie, waarbij we ons heil steeds meer zoeken in technische oplossingen: voor alle problemen is er een ‘fix’. Voor gelovige christenen komt daar de druk nog bij dat je het nooit goed genoeg doet, als mens schiet je schiet altijd tekort.

Narcistische epidemie

Dit alles heeft geleid tot wat Hanneke een uit de VS overgewaaid 'narcistische epidemie' noemt. De ander is daarin niet veel meer dan een middel om jouw doelen te bereiken. Een werkelijke relatie met de ander kunnen we niet goed meer aangaan. We kijken anders naar elkaar omdat we eigenlijk vooral op onszelf gericht zijn. Bij een les wiskunde zeggen we: 'Ik kan er geen motivatie voor opbrengen, wil ik dit wel?' Terwijl we het vroeger gewoon deden.

Misschien moeten we weer leren dat niet alles om jou draait. En dat we leven in een gebroken werkelijkheid: een ideale wereld is hier niet mogelijk. Fouten horen erbij, lijden is onderdeel van het leven, je mag best ongelukkig zijn af en toe.

Hanneke pleit voor een ecologische benadering: een mens staat niet alleen, maar is onderdeel van een omvattend systeem van relaties. Daarbinnen kun je je eigen vierkante meter serieus nemen door trouw te zijn aan jezelf. Je bent niet de messias, zorg dus voor jezelf, dat is wat je kunt doen. En laten we met elkaar een verhaal vertellen van gebrokenheid, van lijden (het is oké als het een keer niet goed met je gaat) en van hoop, van wederopstanding: de zon komt altijd weer tevoorschijn. Succesvol zijn is niet het doel van het leven. Het doel is wel: tot bloei komen, floreren, zodat je een betekenisvol leven kunt leiden.

'Succesvol zijn is niet het doel van het leven. Het doel is wel: tot bloei komen, floreren, zodat je een betekenisvol leven kunt leiden.'

Gehoord in de wandelgangen:

“Een leerling van ons twijfelde tussen havo en vwo. De druk is groot om dan vwo te doen. Maar hij wilde niets liever dan vrachtwagenchauffeur worden in het bedrijf van zijn vader. Waarom zou hij dan vwo gaan doen? Laat hem gewoon zijn havo afmaken en zijn droom realiseren.”

•

“Reformatorische scholen zijn bezig met een inhaalslag. Andere scholen kennen gedragsproblemen al veel langer en hebben inmiddels al veel professionele oplossingen gevonden. Wij moeten nog een beetje van het idee afstappen dat we zaken kunnen oplossen vanuit autoriteit.”

•

“Sinds corona hebben met name havo-leerlingen veel minder discipline. We krijgen ze nauwelijks nog aan hun huiswerk.”

Ismail Aghzanay, o.a. leraar Engels, Leraar van het jaar in 2021 en auteur van het binnenkort te verschijnen boek *Het geheim van de leraar*, gooide in zijn bijdrage meteen een steen in de vijver. Wie heeft last van werkdruk, en altijd het gevoel te weinig tijd te hebben? Een groot deel van de zaal stak een vinger op.

Een drogreden, hield hij de zaal voor. Het gaat niet om tijd, maar om prioriteit. Het gaat erom dat te doen wat nodig is. En vaak is het nodig om de verbinding te zoeken met je leerlingen. De straatcultuur biedt dat: verbinding. Als we daar als leraren niks tegenover zetten, raken we de leerlingen kwijt, betoogde hij. Liever een lerarentekort, dan leraren die de leerlingen tekort doen.

Ismail mag zichzelf ervaringsdeskundige noemen: heel jong al werd hij naar het so gestuurd, en daarna kon hij meteen door naar het vso. Daar had hij het geluk dat hij leraren had die zeiden: we zijn blij dat je hier bent, je bent een verrijking. Hij weet daarom goed wat werkt: terug naar de basis en dat is: gehoord, gezien en gewaardeerd worden. Verbind je met je leerlingen en wees daar oprecht in. Wees je ervan bewust dat je een rolmodel bent: jij bent een belangrijke factor in hun leven. En laat zien dat je gelooft in je leerlingen, vanuit een oprecht en goed hart. Jij kunt jongeren (weer) laten floreren!

‘Terug naar de basis en dat is: gehoord, gezien en gewaardeerd worden. Verbind je met je leerlingen en wees daar oprecht in.’

Ismail Aghzanay

‘Wees je ervan bewust dat je een rolmodel bent’

Werksessies

Onderdeel van het congres waren zes werksessies in twee rondes over uiteenlopende onderwerpen. Enkele observaties:

“Door welke bril kijk jij door de wereld? Reageer jij meestal vanuit je gevoel, of juist liever vanuit feiten, vanuit logica? Voeg je graag een mening toe, of ben je iemand die het liefst meteen in actie komt? Wees je daar bewust van, om te voorkomen dat je de ander te snel in een hokje stopt.”

(Uit de werksessie ‘Eke jongere bereiken = onmogelijk’ van Jelte van der Kooij)

“Als ik vroeger een klas of leerling aansprak had dat een bepaald effect, of niet; nu lopen drie leerlingen boos of in tranen de klas uit en heb ik ’s avonds ouders aan de lijn. Onze weerbaarheid is een stuk minder geworden. Terwijl we zoveel meer veerkracht kunnen ervaren als we erkennen dat het helemaal niet erg is om af en toe van je fiets te vallen. Onder stress doen en zeggen we dingen waar we later spijt van krijgen omdat ze in strijd zijn met onze kernwaarden. Leren omgaan met stress is daarom belangrijk en ieder conflict biedt je daartoe een nieuwe kans. Het helpt al om even afstand te nemen en te zeggen: wat goed dat jij hier bent.”

(Uit de werksessie ‘Gewenst gedrag vertonen in een ongewenste situatie’ van Edwin van Vendeloo en Paul Timmers)

“We hebben geleerd om ‘mondig’ te zijn, maar zijn we wel ‘ogig’ genoeg, of ‘orig’? Oftewel: zien en horen we werkelijk wat er is, of alleen wat we denken dat er is? Zit er niet altijd een verhaal achter onze eerste indruk? Luisteren we wel genoeg naar het verhaal van de leerling? En letten we wel genoeg op de taal die we gebruiken?”

(Uit de werksessie ‘De wereld op z’n kop = omdenken’ van Corrie Sieben, Annemarie Brand en Rachel)

“Is er bij jou op school voldoende ruimte voor ontspanning? Kun je zelf voldoende ontspannen? Neem gewoon eens afstand en geniet hoe goed je leerlingen aan het werk zijn. Of loop eens bij een collega binnen. Bij ons op De Burcht is er iedere vrijdagmiddag soep met brood. Dat stimuleert dat we ervaringen delen, of mooie uitspraken van leerlingen. In de hal staat een tafelfootbalspel waar we ook wel eens tegen leerlingen spelen. Wij winnen natuurlijk altijd, maar het zorgt voor een ontspannen sfeer. Vergeet nooit: ‘een dag niet gelachen...’”

Uit de werksessie ‘Onderwijzen, ontspannen, ontmoeten’ van Henk den Ouden)

Bert Wienen

‘Goed onderwijs draait om de relatie die je aangaat met ieder kind’

Bert Wienen, onderzoeker onderwijs en jeugdhulp, heeft inmiddels een zekere reputatie op het gebied van stellingen die ons aan het denken zetten. De titel van zijn bijdrage aan het congres is er weer zo één: ‘Stem niet af op de individuele onderwijsbehoeften van leerlingen’. En op een van zijn eerste sheets lezen we de prikkelende vraag: ‘Weten we van gekkigheid nog wat normaal is?’

Onze huidige samenleving, zo betoogt Bert, streeft naar iets als ‘het recht op geluk’. Ben je niet gelukkig, dan kun je hulp krijgen, daar heb je ‘recht’ op. Dat is wat we jeugdhulp zijn gaan noemen. Twintig jaar geleden maakte 1 op de 27 kinderen gebruik van een vorm van jeugdhulp, inmiddels is dat 1 op de 6 à 7 en we stevenen hard af op 1 op de 4. Hier gaat duidelijk iets niet goed. De ontwikkeling van kinderen vindt plaats tussen de polen identificatie en separatie. Kinderen identificeren zich met hun omgeving, met de mensen die ze daarin aantreffen. En op een gegeven moment maken ze zich ervan los. Dat gaat in fases als de ‘puberteit’, of de ‘peuterpuberteit’. Vroeger waren we trots als een kind deze fases bereikte: het eigen karakter kwam nu naar boven. Tegenwoordig zien we het als een probleem.

Dat komt, zegt Bert, doordat we van een commandomaatschappij (je luistert naar wat anderen zeggen dat het beste voor je is) naar een prestatie maatschappij zijn gegaan: je bent zelf verantwoordelijk voor je geluk, voor je ontwikkeling, voor de creatie van ‘de beste versie van jezelf’. Dat is het werkelijke probleem: we hebben ‘geluk’ onbegrensd gemaakt. Het is nooit genoeg. Het kan altijd meer en beter. We zijn onze eigen opdracht-

gever geworden, waarmee we een klimaat hebben geschapen waarin de drang naar perfectie, naar moeten voldoen aan het ideaal, geleid heeft tot faalangst en depressies bij onze jeugd, zelfs tot fysieke verminkingen om een werkelijke reden te hebben om je slecht te voelen. En dan kijken we als ouders ook nog regelmatig in een systeem als Magister, waarin de cijfers van onze kinderen onmiddellijk beschikbaar zijn. Wat doet dat met kinderen?

(Bert Wienen hield in een opiniestuk in de Volkskrant van 24 april 2023 een pleidooi te stoppen met systemen als Magister: ‘Cijfers horen thuis in het klaslokaal, waar ze van context kunnen worden voorzien.’)

Het gaat om de leraar

Binnen het onderwijs, en in onze samenleving als geheel, zijn we gedrag gaan psychologiseren en therapeutiseren. ‘Hij of zij heeft...’ en dan volgt een van de 500 psychische aandoeningen uit de DSM-lijst. Vervolgens moet dit gedrag dan ‘behandeld’ worden. Volgens Bert maakt dit het onderwijs lui: je hoeft namelijk niet meer te kijken naar de context, en naar andere keuzes die je daarin kunt maken, maar je kunt een kind verwijzen, en daarmee verricht je dan een goede daad.

Bert pleit ervoor de pedagogiek weer voorop te stellen in het onderwijs. De pedagogiek stelt onderwijs boven welbevinden: het gaat om de leraar. De psychologie doet het omgekeerde, waardoor het onderwijs veranderd is van een pedagogisch-didactisch naar een psychologisch welzijnscentrum. Het gevolg daarvan: onderwijsresultaten dalen, het vak van de leraar erodeert en steeds meer kinderen worden verwezen naar gespecialiseerde voorzieningen en jeugdhulp.

Goed onderwijs leidt tot welbevinden

Kan het ook anders? Natuurlijk. We zouden de peda-

gogiek weer voorop moeten stellen, vanuit de gedachte dat goed onderwijs leidt tot welbevinden. Goed onderwijs, goede pedagogiek, biedt weerstand, geeft grenzen aan, stelt het kind juist niet centraal. Goed onderwijs draait om de relatie die je aangaat met ieder kind. Dat je ziet dat er paardebloemen zijn en orchideeën, en dat je een orchidee niet ziet als een zieke paardebloem waarbij je je afvraagt wat deze nodig heeft om een paardebloem te worden. Een orchidee is een orchidee, en die 'moet een beetje gepest worden' – aldus een orchideeën-kweker – om te floreren. Kortom: bij een beetje weerstand krijg je de mooiste bloemen.

Gehoord in de wandelgangen:

“Ik begeleid een Trajectklas en geef daar les in alle theoretische vakken. Tachtig procent van de leerlingen bestaat uit jongens. Het is belangrijk dat die regelmatig even hun energie kwijt kunnen, door te stoeien, of te voetballen. Als je ze dwingt om de hele dag op een stoel te zitten, heb je een probleem.”

•

“Ik herken wat Bert Wienen zegt over de medicalisering van het onderwijs. Aan de andere kant heb ik zelf een zoon met ADHD die zonder medicijnen beslist niet zijn school had kunnen afronden. Voor sommige kinderen is medische ondersteuning dus echt wel nodig.”

Johan Flier Terugblik

Johan Flier, directeur-bestuurder van RefSVO, blikt met een tevreden gevoel terug op het congres: “Ik had niet durven hopen dat er zoveel belangstelling voor zou zijn. De deelnemers waren ook meer dan tevreden over de inhoud: de gemiddelde waardering was 4,3 op een schaal van 1 tot 5. De lezingen en de werksessie hebben mensen geraakt en hebben dingen losgemaakt. Scholen geven aan dat ze binnen hun teams blijvend het gesprek willen aangaan over het onderwerp gedrag. De dag heeft bijgedragen aan het besef dat we er allemaal mee te maken hebben.”

Het samenwerkingsverband wil graag stimuleren dat scholen het onderwerp op de agenda houden. Het wil daarvoor een aantal speerpunten meegeven voor komend schooljaar waar scholen mee aan de slag kunnen. Bij het relatiebezoek dat komend jaar voor alle dertien aangesloten scholen op het programma staat, wil Johan de speerpunten dan bespreken. “We verwachten van alle scholen dat ze er actief mee aan de slag gaan, zo concreet mogelijk. Hoe ze dat doen, is aan hen, maar wij kunnen ze erbij ondersteunen.” Een van de ideeën is om een pedagogische netwerkgroep op te richten die het thema verder uitwerkt. De samenwerking binnen de scholen, en tussen scholen onderling kan hiermee een stimulans krijgen. Dit is in lijn met de basisgedachte van het Ondersteuningsplan van RefSVO waarin samenwerken centraal staat.

‘Wat de dag vooral heeft opgeleverd is het besef dat we weer een beetje moeten normaliseren.’

“Wat de dag vooral heeft opgeleverd,” zegt Johan, “is het besef dat we weer een beetje moeten normaliseren. Problemen, of een beter woord: uitdagingen, moeten we natuurlijk onder ogen zien en niet toedekken zoals we vroeger misschien geneigd waren te doen. Maar we moeten ook niet doorschieten in het tegendeel en overal een probleem van maken, met bijbehorende diagnoses. Het is belangrijk om naast de jongeren te gaan staan en te zeggen: ik begrijp je. Dat is niet soft - want heldere kaders en regels moeten er ook zijn - maar een erkenning dat jongeren mogen zijn wie ze zijn. Daar is tijd en ruimte voor nodig. Scholen kunnen die creëren door in het rooster ruimte in te bouwen voor ontspanning, voor een gesprek over ‘de wezenlijke dingen’. Ik hoop dat scholen daarover met elkaar het gesprek aangaan.”

Copernicuslaan 30
6716 BM Ede
www.refsvvo.nl